

Министерство образования и науки Республики Саха (Якутия)
МКУ «Муниципальный орган управления образования» администрации
МР «Сунтарский улус (район)»
МБОУ «Арылахская агротехнологическая средняя общеобразовательная школа им.Л.Попова»

Хомус аабыыга көмөтө

Автор: учитель начальных классов МБОУ «Арылахская АСОШ им.Л.Попова» Сунтарского улуса Данилова Надежда Юрьевна.

Усун-Кюель, 2022

Тезис

И.И.Каратаев бэлиэтээһининэн уерэнээччи тереебут тылын учугэйдик билиитэ, бэйэтин санаатын сааһылаан этэр дьобура кини наука теруттэрин баһылырыгар кыабы бйэрэр. Обо хайдах ааба уерэнэриттэн инники олобо улахан тутулуктаах.

Кыьалба: Алын кылаас учууталын саамай улахан кыьалбатынан сана тыллан эрэр сибэккини, кырачаан кыьини аабарга уерэтии буолар. Сулбурбаччы аабыы кистэлэнэ сепке тыыныы кистэлэнигэр сытар. Тыыныы техникатын кыайбат обо сатаан аахпат.

Тобоооо: Билиини кэмнэ оскуолаба саха оботун кыра сааьыттан хомус тыаьынан ийэ кутун иитийэхтээн, салгын кутун сайыннаран, буор кутун бебергетен улаатыннаран уерэби ейдеен ылыныытын, уерэххэ интэриэбин, бабатын кебулуур ньыма быьыытынан туттуохха сеп. Тыыныы техникатын чопчулаан туьамматтан обону сыыьа аахтарыы тахсар.

Улэм сыала: Обо сулбурбаччы аабарыгар хомуска оонньоон тыынын сатаан ыла уерэнэригэр уерэтии.

Сабабалааьын: Обо сулбурбаччы ааба, бэйэтин кыабын, дьобурун сепке сыаналана уерэнэрин ситиьийэххэ сеп, ескетун саха обото саьарба сааьыгар, кыьи быьыытынан уьаарыллар кэмигэр, хомуьунан уерэби: саха хомуьун кеметунэн аабарга уерэтиини, хомус тыаьынан сирдэтэн, хомус добуьуолунан салайтара уонна хомус тардан ааба уерэниитин технологиятын обо уерэбин, билиитин таьымын сайыннаран керун быьыытынан табыгастаахтык киллэрэн туьаннахха.

Обо сулбурбаччы ааба, тыынын сатаан ыла уерэнэригэр хомуска оонньоон уерэтиини маннайгы кылаастан киллэри сурун **сорукпуна**н буолар.

Аабыыга улэ керуннэрэ:

1. Хомус добуьуоллаах уонна хомус тардан аабыы;
2. Хомус кеметунэн обо ааба, суруйа уерэнэригэр, тылын сайыннарыыга хомуьунан уерэтээһин технологиятын туттуу.

Учуутал иннигэр обобо сепке санарар, аабар, суруйар сатабылы инэриигэ улахан ирдэбил турар. Ким эрэ эрдэ аабыа, ким эрэ хойутаан аабыа, ол тумугэр учуутал туерт сыллаах улэтигэр угус кучумэбэйдэри керсер, таһымнаан уерэтиигэ, араас ньымалары туттан улэлииргэ кыьанар. Онтон кылаас оботун барытын биир кэмнэ тэнник аахтаран биир ситимнэ, тэтимнэ киллэри учуутал уонна обо туерт сыллаах улэлэригэр ситиьийгэ теруетунэн, санаттан сананы киллэрэн айымньылаахтык улэлииргэ, уерэнэргэ, инникитин орто суьуех кылаастарга дьаныардаахтык уерэнэригэр уктэл буолар. Онон кырачаан кыьи уерэх-билии аартыктарын хайдах дабайыабын, хайдах кыьи буолан уунэн-сайдан

тахсыабын кэрээлиир саамай эппиэттээх, сыралаах уерэбин акылаатын ууруллар кэмэ бастакы кылаас буолар.

Саха оҕотун ийэ айылбатыттан бэриллибит уратытын учуоттаан хомус эгэлгэ эйгэтин кеметунэн хомус тыаһын истэн, хомуска оонньоон аабыы уеруйэхтэрин сайыннарыыга «Тылы имитэргэ уонна тыныныга хомус оруола» тосхолунан салайтаран улэлээбитим балачча кэм буолла. Оҕо хомус тардан илиитин моториката сайдар. Тылын имитэн аабарыгар сепке тыына уерэнэн, хомус дьуруһуйэр тыаһын кеметунэн тереебут ийэ дорҕооннорун этигэр-хааныгар инэринэн ааба, суруйа уерэнэригэр кемелеуннэрэр. Хомус лонкунас тыаа оҕо истэр, аабар, суруйар, ейге тутар, улэлиир дьобурун, болҕомтотун сайыннарар, оскуолаба уерэ-кете уерэнэ кэлэр, «уерэнэ уерэнэр». Оҕо аан маннай оскуола боруогун атыллаабыт кунуттэн сабалаан туерт сыл устата «Дьуруууй, оҕо саабым хомуа!» ус туһумэхтэн турар анал дьарыктарга, тереебут тыл уруоктарыгар уонна кылаас табынаабы улэбэ дьарыктанар.

Оҕо тарбахтарын кеметунэн хомус тылын имигэстик таарыйан сыыйа тардан хомус лонкунас хобо дорҕооннорун таааран сууехтээн ааба уерэнэр. Хомус кеметунэн бэйэтин санатын-инэтин эт кулгаабынан истэн билэр-керер, ис сурэбиттэн ылынан бэйэтин аабыытын, интонациятын кэтэнэ, хонтуруоллана уерэнэр. аабар сатабылын сайыннарыыга араас ньымалары, технологиялары туттуу уруокка чопчу уерэтиллэр темаба сеп түбэһэр, оҕо бэйэтин куолаһын кэтээн, кэтэнэн аабарга уерэнэр, чопчу сыаллаах-соруктаах туттуллар.

Былыргылы сыыйа тардыы ураты уеруйэбин инэринэн, хоһуйан, искэ ыллаан, этэн-санаран тардар, хамсаныылаах, хомуһу ытыран туран сана таһааран хомус тардар угэскэ уһуйулан кыра сааһыттан саха хомуһун музыкатын кэрэхсии улаатар. Фольклор комотунэн оҕону кыра сааһыттан тылын утумнаахтык сайыннардахха тургэнник толкуйдуур, мындыр ойго уһуллар, сыаналаан ырытар, анаарар, ийэ тылы туттар, баһылыыр кыахха тийэр.

Хомус лонкунас тыаа саха оҕото уерэби ылыныытын теруетунэн, сулбурбаччы ааба уерэнэригэр кебулуур ньыманан буолар. Оҕону ийэ тылынан санардарга, аабарыгар тыынын сатаан ыла уерэнэригэр хомус оруола улахан.